

*Сергій Левків,
аспірант кафедри педагогіки
Житомирського державного
університету імені Івана Франка*

ЗНАЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ЕКОЛОГІЧНОГО РУХУ У ФОРМУВАННІ СВІТОГЛЯДУ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Статтю присвячено з'ясуванню впливу громадського екологічного руху на формування світогляду підростаючого покоління. З'ясовуються функції дитячих громадських об'єднань. Розкриваються передумови формування екологічного світогляду. Визначаються форми та методи формування в учнівської молоді екологічного світогляду. Акцентовано увагу на проблемах, з якими стикаються громадські екологічні об'єднання при формуванні світогляду підростаючого покоління.

Ключові слова: *громадський екологічний рух, громадські екологічні об'єднання, підліток, особистість, екологічний світогляд, екологічна свідомість, екологічне виховання, екологічна освіта.*

Стаття посвячена выясненню влияния общественного экологического движения на формирование мировоззрения подрастающего поколения. Выясняются функции детских общественных объединений. Раскрываются предпосылки формирования экологического мировоззрения. Определяются формы и методы формирования у учащейся молодежи экологического мировоззрения. Акцентировано внимание на проблемах, с которыми сталкиваются общественные экологические объединения при формировании мировоззрения подрастающего поколения.

Ключевые слова: *общественное экологическое движение, общественные экологические объединения, подросток, личность, экологическое мировоззрение, экологическое сознание, экологическое воспитание, экологическое образование.*

The article is devoted to the elucidation of the impact of public environmental movement in shaping the worldview of the younger generation. An author analyzed functions of children's NGOs. Disclosed prerequisites for the formation of ecological worldview. Are defined the forms and methods of forming pupils in ecological worldview. Attention is focused on the problems faced by public ecological associations in shaping the outlook of the younger generation.

Key words: *public environmental movement, public ecological association, teen, personality, environmental worldview, environmental consciousness, environmental education.*

Необхідність формування у підростаючого покоління екологічного світогляду зумовлена конкретними змінами в сучасному суспільстві: загостренням конфліктів у відносинах між людиною і природою, переходом до постіндустріальної стадії розвитку суспільства та глобалізаційними процесами. Поряд із позитивними наслідками та перевагами цивілізаційних змін виникають також небезпеки, зокрема екологічні. У сучасній Україні відбуваються процеси, пов'язані з переходом до ринкової економіки, прийняттям західноєвропейських цінностей, що вимагають перетворень у всіх сферах соціального життя. Ці зміни мають ґрунтуватися на існуючих духовних та інтелектуальних традиціях українського суспільства і передбачають вирішення екологічних проблем, що є першочерговим завданням подальшого його розвитку.

На сьогодні неможливо вирішити екологічні проблеми тільки технічним шляхом, а тому у зв'язку з цим виникає необхідність світоглядних змін [1, с. 3].

На основі світогляду людина формує головні орієнтири життєдіяльності – цілі, ідеали, критерії оцінки, здійснює моральний вибір, життєві проекти, бере на себе відповідальність у прийнятті життєво важливих рішень [7, с. 7].

Одними з найбільш дієвих засобів формування екологічного світогляду молодого покоління стали дитячі та молодіжні громадські об'єднання, їхня роль визначається реальною можливістю реалізації потреби в саморозвитку, самоутвердженні, самовизначенні, самостійності особистості [8].

Діяльність громадських об'єднань є своєрідним підґрунтям, на якому відбувається формування світоглядних орієнтирів дитини під час перебування у позашкільній формації. Для досягнення виховного результату у дитячому об'єднанні використовують методи прямого впливу, а також опосередкованої та довготривалої дії. Вплив на свідомість та поведінку дитини ефективна за умов змістового насичення усіх сфер дитячого життя у дитячому об'єднанні [7, с. 10].

Підготовка громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства й природи повинна стати одним з головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України [2].

Таким чином, одним із основних інститутів соціального виховання є громадські об'єднання, що містять у собі нові, нестандартні форми, методи і засоби соціально-педагогічного впливу, які можна використовувати задля розвитку екологічного світогляду підростаючого покоління [8].

Питання формування світогляду підростаючого покоління та вплив на цей процес громадського екологічного руху досліджували О. Варго, О. Дідков, Д. Іванова, Н. Кардашук, О. Пашенко, Н. Чиренко, К. Чорна,

О. Якименко та ін.

Метою статті як складової нашого дослідження є з'ясування впливу громадського екологічного руху на процес формування світогляду підростаючого покоління.

Дитячі та молодіжні об'єднання є добровільним, суспільним формуванням, певною соціальною структурою (організацією), що реалізує невід'ємне право людини на свободу об'єднання, закріплене Загальною декларацією прав людини, Конвенцією про права дитини і гарантоване Конституцією та іншими законодавчими документами України [7, с. 4].

Громадські екологічні об'єднання є інститутами соціального виховання, які мають соціально-педагогічний потенціал впливу на молодь і є важливим чинником соціалізації особистості [8]. Зокрема, участь у діяльності дитячих громадських об'єднань надає підліткам можливість набути досвіду соціальних відносин і активності, опанувати різні соціальні ролі, сприяє формуванню їхньої громадянської та світоглядної позиції.

Специфіка виховної діяльності дитячих громадських об'єднань дає всі підстави визначати їх як самодостатню педагогічну систему, спрямовану на виховання і розвиток особистості дитини. Особливі функції дитячого руху в системі виховання підростаючого покоління полягають у:

- забезпеченні педагогічними засобами природного, вільного процесу становлення особистості дитини;
- підтримці і захисті юного покоління у пошуках сенсу життя, зняття напруги перед невизначеністю і плинністю навколишнього світу, усвідомленні і реалізації власної життєвої позиції;
- створенні умов і реалізації можливостей щодо задоволення потреб у засвоєнні культури, її цінностей, знаходження себе у культурі й світі;
- реалізації власної суб'єктної позиції дитини в соціально значущій діяльності та житті суспільства [7, с. 4–5].

Виховна діяльність у дитячих громадських екологічних об'єднаннях спрямована на соціалізацію і персоналізацію особистості. З одного боку, участь у діяльності об'єднання скерована інтересами й особистісними потребами дитини. З другого – вона як член суспільства навчається підпорядковуватись вимогам соціального середовища. Виховання у дитячих громадських об'єднаннях, через включеність особистості у різноманітні види діяльності та спілкування, спрямоване на узгодження її інтересів з інтересами інших людей, суспільства загалом, на особистісне зростання та становлення її як громадянина [7, с. 8].

Виховання у дитячих громадських об'єднаннях доповнює виховання, здійснюване іншими соціальними інститутами. Дитячі об'єднання охоплюють важливу частину життєвого простору дитини, в якому не тільки задовольняються її соціогенні потреби, а й відбувається її становлення як особистості, формується світогляд [7, с. 5].

Дитячий та молодіжний громадський рух є вдалою системою для формування самоорганізованої особистості, людини з високими показниками громадської активності та громадянської відповідальності. Саме приймаючи участь у роботі громадських організацій, найкраще виявляються якості особистості, на їх основі за допомоги дорослих, і, що є дуже важливим, однолітків, формуються нові; набувають вміння та навички, за допомоги яких поступово формується власний світогляд [8].

Світогляд належить до духовного рівня функціонування особистості. Сформований світогляд, а відтак і стійка світоглядна позиція, виступає своєрідною протидією до руйнівних зовнішніх і внутрішніх факторів.

Підлітковий вік – особливий етап у формуванні світогляду, розвитку соціальної активності, що безпосередньо пов'язаний із формуванням соціальних установок особистості та світоглядної позиції [7, с. 7].

Однією з фундаментальних характеристик сучасного світогляду має стати визнання природи однією з найвищих цінностей людства. У системі природокористування сьогодні створюється особливий елемент – виробництво необхідних для життя екологічних умов, соціальною основою яких може стати тільки екологічно грамотна, духовно розвинута особистість – носій екологічного світогляду [1, с. 3].

На формування екологічного світогляду мають вплив різноманітні передумови, основними з яких є соціально-політичні, матеріально-природні та особистісні.

Соціально-політичні передумови вказують на залежність між рівнем суспільних відносин, розвитком демократії та прав особистості і можливістю вирішення екологічних проблем; матеріально-природні передумови пов'язані з вичерпанням ресурсів і загрозою для подальшого розвитку цивілізації, а також із захисними явищами самої природи; особистісні передумови відображають взаємозв'язок духовної природи людини і сформованого в суспільстві світогляду з існуючими традиціями природокористування, гармонійною рівновагою між природою і людським суспільством [1, с. 9].

Важливою умовою підвищення ефективності процесу формування екологічного світогляду є залучення підлітків до громадського екологічного руху, складовою якого є дитячі та молодіжні організації. Виступаючи носієм нових екологічних цінностей, громадський рух сприяє духовному зростанню, становленню нових ідеалів і орієнтирів у взаємодії з природою [4].

Однією з основних ознак сформованого екологічного світогляду є екологічна свідомість. Екологічна свідомість – це індивідуальна і колективна (суспільна) здатність усвідомлювати нерозривний зв'язок кожної окремої людини і всього людства загалом з цілісністю і відносною незмінністю природного середовища існування людини, усвідомлення необхідності використання цього розуміння у практичній діяльності,

вміння і звичка діяти стосовно природи, не порушуючи зв'язок і кругообіг природного середовища, сприяти їхньому поліпшенню для життя нинішнього і майбутніх поколінь людей.

Тобто екологічна свідомість ґрунтується на ідеологічних і моральних цінностях, але передбачає їх індивідуальне осмислення. Вона формується із знань і переконань в галузі взаємостосунків суспільства і природи, на екологічно доцільному ставленні до природних ресурсів, вміннях застосовувати науково обумовлені рішення по відношенню до природи, відображає індивідуальний досвід спілкування з природними системами [2].

Екологічне виховання у громадській організації здійснюється таким чином, щоб надати можливість кожному члену взяти участь у цікавих, обов'язково практичних, природоохоронних заходах. Важливо те, що за допомогою спеціальних програм члени організації у кожній акції можуть здійснювати взаємонавчання, такі заходи допомагають не тільки підвищити рівень обізнаності в сфері екології, не тільки формувати власний екологічний світогляд, а й стати лідерами в колективі [8].

Серед традиційних форм та методів екологічної освіти та виховання, формування в учнівської молоді екологічного світогляду в громадських екологічних організаціях основне місце займає екскурсійна, експедиційна, дослідницька діяльність, практична природоохоронна робота та участь у масових заходах екологічного змісту.

Варто відзначити, що останнім часом почали діяти й такі перспективні творчі об'єднання, як екологічні агітбригади, екологічні театри, екологічні студії, зелені та блакитні патрулі, екологічні десанти, екологічні пости, юнацькі секції охорони природи, екологічні клуби тощо.

Метою екологічного виховання учнів середнього і старшого шкільного віку в громадських об'єднаннях є усвідомлення підлітками масштабів екологічної кризи, знання й розуміння причин і наслідків негативного впливу людства на природне середовище, формування нового типу мислення, вироблення нових ідей зі збереження довкілля, посилення практичної діяльності, спрямована на виявлення нагальних проблем і покращення стану природного середовища. В багатьох областях проводиться робота щодо створення клубів юних друзів природи і екологічних клубів. В 22 областях діють близько 420 клубів.

Члени клубів організовують лекторії, диспути, конференції, беруть участь у всеукраїнських та обласних конкурсах, акціях, операціях, проводять практичну природоохоронну роботу. Показовою в цьому відношенні є діяльність Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта» [5, с. 3–4].

Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта» є всеукраїнською дитячою громадською організацією, яка діє на підставі спільності інтересів і керується принципами гуманізму, відкритості, добровільності, творчої ініціативи та активності.

Метою діяльності Спілки є виховання екологічно свідомої особистості. «Екологічна варта» об'єднує 20 000 хлопців і дівчат віком від 6 до 18 років, які піклуються про довкілля, досліджують його проблеми, зустрічаються із науковцями та природоохоронцями, беруть участь у конкурсах та вікторинах, подорожують і відпочивають в екологічних таборах [6].

Проте в діяльності громадських організацій є низка проблем. Зокрема, проблема формування екологічного світогляду полягає в тому, що обізнаність підростаючого покоління з екологічною проблематикою є фрагментарною, вони краще орієнтуються в глобальних екологічних проблемах, ніж у проблемах своєї місцевості; значна частина учнівської молоді вважають себе непричетними до вирішення проблем довкілля, а інші, хто усвідомлює особисту причетність до екологічних проблем, убачають її в дотриманні елементарних правил поведінки в природі і не усвідомлюють екологічного значення вчинків, пов'язаних з опосередкованим використанням природних ресурсів [4].

Соціологічні та психолого-педагогічні дослідження підтверджують прагнення дітей до самостійності у створенні організацій, однак труднощі правового й фінансово-економічного порядку, відсутність досвіду щодо варіативності та багатоманітності форм їх роботи потребують значної допомоги з боку спеціально підготовлених спеціалістів – соціальних педагогів, психологів, педагогів, інших категорій працівників.

Для держави залучення дітей до суспільного життя – найважливіший соціальний ресурс, джерело громадянськості, творчого потенціалу суспільства, гарант демократії і прогресу. Тому зусилля повинні бути спрямовані на розвиток самостійності дітей, зміцнення їх національної самосвідомості, збагачення соціального досвіду, залучення до соціальних процесів тощо.

Вказані процеси позитивно впливають на особистість лише за умови державного патронажу на всіх стадіях організаційно-методичного керівництва розвитком дитячих екологічних організацій як складових громадського руху [3, с. 195–196].

Отже, екологічний світогляд виступає як вищий і узагальнений рівень відносин людини з природою, є регулятором поведінки і діяльності, а значить, є провідним виховним завданням для соціальних інституцій, серед яких значну роль відіграють дитячі громадські екологічні об'єднання [7, с. 7].

Підсумовуючи, зазначимо, що одним із найважливіших завдань громадських організацій екологічного спрямування є розвиток у підростаючого покоління раціонального природокористування, вміння бачити екологічні наслідки, почуття відповідальності перед нинішніми та майбутніми поколіннями.

Важливою умовою формування екологічного світогляду є залучення

дітей до громадського екологічного руху, що водночас, є важливим навчанням демократії. Екологічний рух, складовою якого є дитячі, молодіжні організації, виступаючи носієм нових екологічних цінностей, сприяє духовному зростанню, становленню нових ідеалів і орієнтирів у взаємодії з природою.

Перспектива подальших досліджень полягає у висвітленні ролі громадського екологічного руху у становленні екологічної культури особистості, як основного компонента екологічної етики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варго О. М. Екологічна свідомість як умова становлення екологічного суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 / О. М. Варго. – Харків, 2006. – 21 с.
2. Дідков О. М. Формування екологічної свідомості та культури засобами освіти та виховання особистості [Електронний ресурс] / О. М. Дідков // Вісн. Ін-ту розвитку дитини : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; голов. ред. В. П. Андрущенко. – К., 2012. – № 21. – Режим доступу : <http://www.ird.npu.edu.ua/files/didkov.pdf>
3. Іванова Д. Становлення та розвиток дитячого руху: практика, проблеми, досвід / Іванова Д. // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші]. – Умань : ПП Жовтий О. О. – 2012. – № 43(1). – С. 190–196.
4. Кардашук Н. В. Деякі питання підвищення ефективності процесу формування екологічної свідомості у майбутніх вчителів початкових класів [Електронний ресурс] / Кардашук Н. В. // Наукові конференції. – Режим доступу : <http://intkonf.org/kardashuk-nv-deyaki-pitannya-pidvischennya-efektivnosti-protsesu-formuvannya-ekologichnoyi-svidomosti-u-maybutnih-vchiteliv-pochatkovih-klasiv/>
5. Лист МОН України від 16.04.2013 № 1/9-285 «Про стан та перспективи розвитку екологічного та дослідницько-експериментального напрямів позашкільної освіти» [Електронний ресурс] / Мала академія наук України – Режим доступу : <http://man.gov.ua>
6. Сучасні дитячі громадські організації в Україні [Електронний ресурс] / Районна учнівська Рада самоврядування Обухівщини. – Режим доступу : <http://obukhiv-uchrada.edukit.kiev.ua/>
7. Як сформувати світоглядну позицію особистості в дитячому об'єднанні : метод. посіб. / Пащенко О. В., Чиренко Н. В., Чорна К. І. та ін. ; наук. ред. Т. К. Окушко. – К. : Імекс-ЛТД. – 200 с.
8. Якименко О. Г. Громадський екологічний рух та його роль в соціалізації особистості [Електронний ресурс] / Якименко О. Г. – Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/479/94/>